

PAPER DETAILS

TITLE: İran Esitlikçi Kadın Hareketleri Perspektifinden "Kadın Meselesi"nin Açıklanması

AUTHORS: Müstak ELHILO

PAGES: 149-180

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1173288>

İran Eşitlikçi Kadın Hareketleri Perspektifinden “Kadın Meselesi”nin Açıklanması

Müştak el-Hilo*

Öz

İran’daki “feminizm” kavramı konusunda henüz görüş birliğine varılmaması ve eşitlikçilerin birçoğunun kendisini feminist olarak tanımlamamaları sebebiyle bu çalışmanın adı “İran’da Eşitlikçi Kadın Hareketleri” olarak belirlenmiş; “eylem” kavramı ise Bloomer’in tanımına bağlı kalınarak değerlendirilmiştir. Yaşamlarının pek çok alanında maruz kaldıkları gelenekten beslenen cinsiyetçi ayrımcılıkla mücadele eden İran halkı, eşitlikçiler olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma ıslahat dönemi olarak bilinen; kadın hareketlerinin had safhaya ulaştığı Muhammed Hatemi’nin cumhurbaşkanlığı (1997-2005) yıllarını kapsamaktadır. Eşitlikçiler; kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi yaklaşımları ve cinsiyetleri göz önünde bulundurularak onlara sunulan çeşitli hak, özgürlük ve imkânları eşitsizlik olarak kabul etmektedir. Bu durumun makul çerçeve dışında kaldığı, toplumun tümüne zarar verdiği düşünülmekte ve bunun acilen düzeltilmesi talep edilmektedir. Eşitlikçilere göre eşitsizliği ortaya çıkaran etmenlerin yanı sıra bunun gelecek nesillere aktararak sürdürülmesini sağlayan dinamikler bulunmaktadır. Onlara göre yozlaşmış dinî inanışlar, aile yapısı, eğitim sistemi, kitle iletişim araçları, politika, iş gücü piyasası ve kadına yönelik şiddet toplumda eşitsizliğin ortaya çıkarılmasında ana sebeptir. Bu makalede tanımlayıcı ve analitik araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Kadın hareketinin anlaşılabilmesi için bu konudaki görüşler kısaca aktarılmış ve analiz edilmiş; yazılı ve elektronik kaynaklara başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Eşitlikçilik, İran Kadın Hareketleri, Kadın Meselesi, Eşitsizliğin Üretilmesi

* İran Araştırmaları Merkezi, Şiilik Araştırmaları Koordinatörü, mushtaq1974124@gmail.com, ORCID: /0000-0003-2624-7194

Explaining of “Women Issue” from the Perspective of Iranian Egalitarian Woman Movement

Müştak el-Hilo*

Abstract

The name of work is chosen as “egalitarian woman movement in Iran” because some of the concepts became complicated. “Act” is also evaluated according to Bloomer’s definition. Iranian people who struggle with traditional gender apartheid most part of their life are called egalitarians. Muhammed Hatemi’s presidential period (1996-2004) which woman movements peaked is determined for this study subject. According to egalitarians, rights and freedoms which are offered to the individuals because of their gender are defined as inequality. They think that this situation is unreasonable and detrimental for all of society; therefore, they demand for urgent rectification. There are too many factors to emerge the inequality as well as to proceed and transfer the inequality according to egalitarians. Egalitarians accept; corrupted religious beliefs, family structure, education system, mass media, politics, labor market and domestic violence against women as major reasons for revealing inequality in society. This article has benefited from descriptive and analytical research methods. To understand the women movements all aspects about this subject was transferred briefly and analyzed also referenced from printed and electronic sources.

Keywords: Feminism, Equalists, Iranian Women’s Movement, Women Issue, Reproduce Inequality

* Center for Iranian Studies, Coordinator of Shia Studies, mushtaq1974124@gmail.com, ORCID: /0000-0003-2624-7194

1. Giriş

İran’daki “feminizm” kavramı konusunda henüz görüş birliğine varılması ve eşitlikçilerin birçoğunun kendisini feminist olarak tanımlamamaları sebebiyle bu çalışmanın adı “İran’da Eşitlikçi Kadın Hareketleri” olarak belirlenmiştir. İran’da “kadın hareketi” olup olmadığı konusunda da henüz bir görüş birliğine varılamamıştır. Birçok araştırmacı İran’da kadın haklarını savunma temeli üzerine kurulmuş hareketlerin “toplumsal hareket” kavramını karşılayamadığını savunmaktayken bazıları da İran’da kadın hareketlerinin söz konusu seviyeye ulaştığını düşünmektedir. Bu görüş ayrılıklarının yanı sıra bu makalede “eylem” kavramı ise genel anlamıyla Bloomer’in tanımına bağlı kalınarak değerlendirilmiştir. Bloomer, eylemi hedefleri doğrultusunda yavaş adımlarla ilerleyen düzensiz kitlesel hareketler olarak tanımlamaktadır. Kentsel yaşamın getirisi olan, farklı şekillerde ifade edilebilen fakat kesin bir tanımı bulunmayan çeşitli ideallerin talep edildiği genel isteklerin ifade edilmesidir.¹ Bu başlığın kullanılıp kullanılmaması gerçekliği etkilemeyeceği gibi bu tür teorik kavramların kullanılması eylem ve söylem arasında bir düzen meydana getirecektir. Ayrıca İran eşitlikçileri ile birçok alanda geleneksel manada hâkim olan cinsiyetçi eşitsizlik ile mücadele eden İran vatandaşları kastedilmiştir.

Bu çalışmada İran’daki kadın hareketleri ve söylemleri tüm yönüyle ele alınmayacak, kadın meselesine dair ayrımcılığı ortaya çıkaran unsurlar özelinde eşitlikçilerin görüşlerine yer verilecektir. Dünya çapında bir sorun olan kadın meselesi, muhtelif alanlarda pek çok ortaklılara haiz olsa da toplumların siyasi, hukuki, kültürel ve sosyal özellikleri bazı alanlarda farklılıklara yol açmaktadır. Dinî idari sistemiyle bir Doğu toplumu olan İran, üçüncü dünya ülkesi olarak addedilmekte ve dolayısıyla İran’ın feminizm konusunda diğer ülkelerden ayrılan birçok özelliği bulunmaktadır. Bu makalede İran eşitlikçi kadın hareketleri açısından kadın meselesi nasıl açıklandığı ve kadına yönelik ayrımcılığı önleme yollarının neler olduğuna cevap verilmeye çalışılmıştır.

İslahat devri olarak da adlandırabileceğimiz Muhammed Hatemi dönemi yazımızın odak noktasını oluşturmuştur. Haşimi Rafsancani döneminde

1 Homeira Moshirzadeh, “Feminism Der İyâlât-ı Müttehîde: Ez Conbeş-i İctimâ’î Tâ Nazariye-yi İctimâ’î”, (Tahran Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, Doktora Tezi, 1998-99), 46.

(1988-1996) İran toplumunun modern bir hâl alması, bireysel özgürlüklerin artması ve bu durumun Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde (1997-2005) zirveye ulaşması bu dönemin seçilmesinde etkin olan unsurdur. Hatta bu dönemden önce İran'da kadın aktivistlerin eşitlik talep edecek çizgiye dahi ulaşamadıkları söylenebilir. Eşitlikçiler "kadın meselesini" açıklarken bu problemin toplumda ortaya çıkarıldığını öne sürerek aslında toplumlarının olumsuz yanlarını da kendi bakış açılarına göre gözler önüne sermektedir. Toplumun bu görüntüsünü ortaya koyduktan sonra ise mevcut koşulları iyileştirme yönünde çözüm önerileri sunmuşlardır.

İran eşitlikçiliğinin çok genel bir başlık olduğu ve bu konuda farklı görüşler bulunduğu bilinmektedir. Bu çalışmada daha yaygın kullanılan ve çoğunluk tarafından kabul görmüş bakış açıları derlenmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kadın hakları savunucuları tarafından öne sürülen asıl sorunlar, nelerin eşitsizlik sayıldığı ve bunları toplum içerisinde ortaya çıkaran unsurlar açıklanırken cinsiyetçi ayrımcılıktan etkilenen alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Kadın Meselesi ile Kastedilen Nedir?

İranlı kadınlar, içinde bulundukları durumu dile getirmeye başladığından bu yana erkeklerin kadınlardan üstün tutulması konusunu sıkça kaleme almışlar ve bunun sebebini tespit ederek kadın ve erkeğin gelenek ve göreneklerde kabul görmüş farklarını irdelemişlerdir. Bu yazıların en önemlileri; 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında meşrutiyet döneminde kadınlar hakkında ortaya koyulmuş yazıların toplandığı kitaplardır. Bîbî Hânım Astarabâdi ve Hânım-ı Efzel Vezîri'nin Mâder ve Dohterî Ez Pişgâmân-ı Ma'ârif ve Hukûk-ı Zenân adını taşıyan, Efsane Necmabadi'nin anlatımı ve Mehrangiz Mellah'ın kalemiyle ortaya koyulmuş eseri bu konudaki önemli kitaplardandır. Janet Afary'nin Encümenhâ-yi Nîme Serî Zenân Der Nohzat-i Meşrûte; Bedru'l- Muluk Bamdad'ın Zen-i İranî Ez İnkılâb-ı Meşrûtiyet Tâ İnkılâb-ı Sefîd; Muradali Tevana'nın Zen Der Târih-i Mu'âsır-ı İran; Nûşin Ahmedî Horasani'nin Se Nesl-i Hâstehâ-yi Zenân Der Bend adlı eserleri de bu alanda temel kabul edilen kaynaklardır. Eşitlikçilerin eserlerinde yer bulmuş en önemli kadın sorunlarını genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Toplumda kadına yönelik aşağılayıcı tutum takınılması, kadının toplumdaki varlığının ve hatta kadınsı özelliklerinin yok sayılması.
2. Hukuki ve toplumsal çerçevede kadının zayıf, güçsüz ve akılsız olarak nitelendirilmesi.
3. Kanuni eşitsizlik.
4. İstihdam eşitsizliği.
5. Siyasi katılımdaki eşitsizlik.
6. Kadınların çeşitli karar alma mekanizmalarında etkisiz bırakılmaları.
7. Kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması.
8. Sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmaları.
9. Eğitimde fırsat eşitsizliği.

3. Eşitsizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri

Kadının aşağı görülmesi ve eşitsizliğin oluşmasındaki temel sebepler İranlı yazarlar arasında görüş farklılıklarına yol açmıştır. Kadınların arka planda kalmasının en önemli nedenlerinden ilki kültür olarak kabul edilmektedir. Eşitlikçilerden bazıları; eşitsizliği ortaya çıkaran asıl unsurun ataerkil kültür, kadının hor görülmesi ve kişilerin kendilerini olduklarından farklı göstermesinden kaynaklandığını düşünmektedir.² Eşitlikçilerin bir kısmı da aile yapısının getirisi olarak çocukların yanlış eğitilmesi, kadının erkekten ayrılması³, kadınların yaşama, meslek hayatı ve karar verme konusunda iradesinin yok sayılması, kadınların annelik ve eşlik görevlerine sahip olmasının eşitsizlik meydana getirdiğini düşünmektedir.⁴

Bazıları kadın ve erkek arasındaki biyolojik özelliklerin farklılığına değinerek; kadınların utangaçlık,⁵ korku ve evham, ihmalkârlık ve öz güven-

² Faize Haşimi, “Men Muhâlif-i Femisim Be Ma’nâ-yı “Zen Sâlârî” Hestem”, içinde *Zen Der Rûznâme-yi Zen*, ed. Faize Haşimi vd. 1.Baskı, (Tahran: Kale Yayıncılık, 1999), 269.

³ Efsane Necmabadi ve Nerces Mehrengiz Mellah, “Nigeriş ve Nigârîş-i Zen”, -2- *Bîbî Hânım Astarabâdi ve Hânım-ı Efzel Vezîri Mâder ve Dohterî Ez Pişgâmân-ı Ma’ârif ve Hukûk-ı Zenân*, (Efzel Vezîrî’nin Anlatımı ve Nerces Mehrangiz Mellah’ın Kaleminden), Der: Efsâne Necmâbâdi, 1.Baskı, (Chicago: Midland Press, 1996), 84-85.

⁴ Ali Rıza Efşarniya, *Zen ve Rehâ-yi Nîruhâ-yi Tovlîd*, 1.Baskı, (Tahran: Pişgâm Yayınları, 1978), 232.

⁵ Gazel Tacbehş, *Zen, Şi’ir ve Endîşe*, 1.Baskı, (Tahran: Rûşengerân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 1999), 193.

lerinin bulunmaması, dış görünüşlerine gereğinden fazla önem vermeleri, duygusal olmaları, karmaşık meseleleri algılama yetilerinin olmayışı, batıl inançlara sahip olmaları, yeterince cesur olmamaları sebebiyle sorunlarla yüzleşemeyerek toplumda ikinci planda kalmaları⁶ gibi biyolojik etkenlerin eşitsizliğe sebep olduğunu düşünmektedir. Bazıları ise kadın ve erkeğin bedensel kuvveti arasındaki farkın eşitsizliğe sebep olduğunu düşünmektedir. Kas gücü ve doğal yapısı bakımından bir erkekte farklı olan kadın, güce dayalı toplumsal işlerde ikinci planda kalmaktadır. Bunun yanı sıra tüm milletvekillerinin erkek olması da eşitsizliğin ana sebepleri arasındadır. Mehrengiz Menuçehriyan, İran medeni kanununun böyle bir yaklaşım doğrultusunda şekillendirildiğini dile getirmektedir.⁷

Eşitlikçilerin birçoğu yasaların erkekler tarafından ortaya koyulmasını ve yasaların erkekler tarafından suiistimal edilmesini eşitsizliği meydana çıkaran unsur olarak görmektedir. İnsanın yaratılışı gereği bencil olduğu göz önünde bulundurulduğunda erkeklerin isteseler bile kadın haklarını göz önünde bulundurmayaacağı bilinmektedir.⁸ Bir grup ise tüm dinlerde olduğu gibi İslamiyet'in temel kabul edilen tefsirlerinin kadının aşağılık addedilmesine yol açtığını savunmaktadır.⁹ Eşitlikçilerden bazıları sosyo-ekonomik sistemin ayrımcılığa sebep olduğunu savunmaktadır.¹⁰ Kadının ev işlerini ve annelik görevini üstlenmesiyle meslek hayatında aktif olamamasının eşitsizliğe yol açtığı düşünülmektedir.¹¹ Sonuç olarak ekonomik ayrımcılık, toplumsal aşağılanma, siyasi katılım vb. konularda kadınlar mağdur edilmektedir.¹²

Eşitlikçilerden bazıları ise ataerkil kültür sonucunda her iki cinsiyetin cinsel ihtiyaçlarına karşı çelişkili bir tutum sergilendiğini iddia etmektedir. Erkekler faydalanan ve keyif alan şeklinde lanse edilmekteyken kadın fay-

⁶ Tacbehş, *Zen, Şi'ir ve Endişe*, 240.

⁷ Mehrengiz Menuçehriyan, *İntikâd (Ceza, Medeni ve Temel Kanunlarda Kadın Hakları)*, 2. Baskı, (Tahran: Sâzmân-ı Dâvtalebân-ı Himâyet-i Hânevâde Yayınları, 1963), 25-28.

⁸ Menuçehriyan, *İntikâd*, 2-3.

⁹ İbrahim Şefi'i Servestani, *Tâzehâ-yi Endişe* (8), Cereyân Şinâsî-yi Difâ' Ez Hukûk-ı Zenân, Düzenleyen: Müessese-i Ferheng-i Taha, 1. Baskı, (Kum: Mu'âvenet-i Umûr-ı Esâtîd ve Durûs-ı Ma'ârif-i İslâmî Yayınları, tarih yok), 63.

¹⁰ Efşarniya, *Zen ve Rehâ-yi Nîruhâ-yi Tovlîd* 232.

¹¹ Efşarniya, *Zen ve Rehâ-yi Nîruhâ-yi Tovlîd* 234.

¹² Efşarniya, *Zen ve Rehâ-yi Nîruhâ-yi Tovlîd*.235.

dalanılan obje olarak görülmekte ve bu durum kadının görevi addedilmektedir.¹³ Eşitlikçiler, geleneksel ataerkil sistemde insanın yaratılışında en doğal ve içten unsur olan cinselliğin kadın söz konusu olduğunda görmezden geldiğini ya da kadının cinsel kimliğinin onu küçük düşüren bir unsur olarak algılandığını düşünmektedir. Hatta regl, hamilelik ve doğum, cinsel istekler, bedensel zarafet gibi kadınların biyolojik özellikleri bazı dinî metinlerde Hz. Havva’nın suçları olarak nitelendirilmekte ve toplumun geneli tarafından utanç verici addedilmektedir.¹⁴ Mevcut kültürde kadın ve erkek arasındaki ilişki kadın açısından “teslim olmak” erkek açısından ise “elde etmek” olarak adlandırılmaktadır. Cinsel kimlik olgusuna yönelik adil olmayan bu tutum kültür üzerinde etkili olmaktadır.¹⁵

Neyyire Tovhidi’ye göre son yıllarda ortaya çıkan ve eşitsiz bir atmosfer yaratılmasına yardımcı olan konulardan biri, çağdaş İran kültüründe kadın bedeninin inkâr edilmesidir. Son yıllarda İran siyaset ve edebiyatında kadınların toplumdaki fiziksel varlığına ve hatta bedenine karşı saplantılı bir hassasiyet gözlemlenmektedir. Ona göre, despotizmin temel ve psikolojik temellerinden biri beden ve ruh ya da akıl ve duygu arasındaki karşıtlığa olan inançtır. Bu yaklaşım doğrultusunda dünyevi zevklerin kaynağı olarak addedilen kadının erkek ile yan yana bulunmasının nefsi eğilimleri de beraberinde getireceği düşünülmektedir. Bu sebeple kadından kaçınmak değil onu kontrol altında tutmak gerekmektedir. Kısaca ruh ve beden, akıl ve duygu, iman ve şehvet arasındaki savaşta her zaman akıl, ruh ve iman kazanacaktır. “Akılsız ve duygusal” bir varlık olan kadın ise her zaman erkeğin kontrolü altında kalmalı ve kadın ile erkek arasında belirli bir mesafe bulunmalıdır.¹⁶ Mehrangiz Kar, kadının spor ya da diğer hobileri, kültürel ve sanatsal etkinlikleri hatta kadınların siyasi kimlik kazanmaları vb. hususlarda yok sayılmalarını İslam Devrimi sonrasında İran kültürünün edindiği yeni özelliklerden kaynaklandığını düşünmektedir.¹⁷

¹³ Efşarniya, *Zen ve Rehâ-yi Nîruhâ-yi Tovlîd*, 236.

¹⁴ İlahe Bograt, *Zenâne (Hikâye Derlemesi)* (Londra: Keyhan Yayıncılık, 1997), 16.

¹⁵ İlahe Bograt, *Zenâne (Hikâye Derlemesi)*, 17.

¹⁶ Neyyire Tovhidi, *Feminism, Demokrasi ve İslâmgerâyi*, 1.Baskı, (Los Angeles: İmâdilhâniyân Yayınları, 1996), 119-121.

¹⁷ Mehrangiz Kar, *Ref’-i Teb’iz Ez Zenân* (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile İran Anayasasının Karşılaştırılması), 1.Baskı, (Tahran: Pervin Yayıncılık, 1999), 299.

Eşitlikçiler, eşitsizliğe sebep olan pek çok unsur bulunduğunu dile getirerek kültür ve yasaların en önemli etkenler olduğunu vurgulamaktadır. Kadın ve erkeğin biyolojik yapısı ve doğası, ekonomik yapı ya da dinî inanışların tarihî seyir içerisinde etkili olduğunu iddia etmişlerdir. Eşitlikçiler bu durumu ilk defa ortaya çıkaran unsurlara gereği kadar önem vermemekte; eşitsizliğin sona ermesine engel olan mekanizmalara yönelmektedirler. Onlar; çeşitli öğreti, kurum ve araçların ister istemez eşitsizliği üretme, sürdürme, güçlendirme ve yeni gelişim göstermekte olan alanlara yayılmasında etkili olduğuna inanmaktadır. Bu sistemlerin mutlaka araştırılması ve düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedirler.

4. Toplumda Cinsiyet Eşitsizliğini Doğuran Yollar

4.1. Yozlaşmış Dinî İnanışlar Aracılığıyla Eşitsizliğin Ortaya Çıkarılması

İslamiyet'te kadının yeri ve önemi bu çalışmanın kapsamına girmediği için ele alınmamış; yalnızca eşitlikçilerin İslamiyet'in kötü yorumlarının kadının ikinci planda kalmasına sebep olmasına değinilmiştir. Eşitlikçilere göre "İslami koşullara uyma" terimi kadınların ilerlemesine engel olmaktadır. Bir yandan İslami usullerin tanımlanması ulemalar arasında anlaşmazlıklar çıkmasına sebep olurken¹⁸ bir diğer yandan İslamiyet'in kadın hakkındaki görüşü zaman içerisinde yozlaşmaya maruz kalmıştır. Sözü edilen yozlaşmış dinî inanışlar şu şekilde sıralanabilir:

4.1.1. İsrâiliyat ve Sahte Hadislerin Dinî Metinlere Dahil Olması

Bazı hadis âlimleri, sahte hadislerin sayısının elli binden fazla olduğunu belirtmekte; İran'ın önemli fıkıh âlimlerinden biri olan İbrahim Cennati; kadınların aleyhine birçok sahte hadisin bulunduğunu ve bunların nakledilmesiyle kadınların idari makamlardaki görevlerinden ve toplumsal haklarından mahrum bırakıldığını dile getirmektedir.¹⁹ Bazı yazarların dikkat çektiği diğer bir önemli konu da Kur'ân-ı Kerim tefsirinde ve fıkıh kitaplarında faydalanılan hatta kimi zaman dayanak kabul edilerek fetva çıkarılan İsrâiliyat'ın rivayet başlığı ile hadis kitaplarına dahil olmasıdır.

¹⁸ Kar, *Ref'-i Teb'iz Ez Zenân*, 116.

¹⁹ İbrahim Cennâti, "Musahebe", *Hukûk-ı Zen* 19-20, no.3, (2000): 13.

Ünlü filozof Molla Sadra bu tür rivayetlerin etkisinde kalarak insan yaratılışında kadının insani ve ilahi ruha sahip olduğu konusunda tereddüt etmekte, bu sebeple kadınları hayvanlarla aynı kategoride sınıflandırmaktadır. Hayvanların yenilen, binilen, süs ya da gösteriş için kullanılan, yük taşıyan özelliklerini sıralarken “Bazı hayvanlar kendileriyle evlenilmesi için vardır.” ifadesine yer vermektedir.

“Efser” adlı kitabı şerh eden Molla Hadi Sebzevari, şu ifadelerle yer vermektedir: “Kadınların hayvanlar grubunda zikredilmesinde nükte amacı bulunmaktadır. Öyle ki kadınlar; zekâlarının yeterli olmaması sebebiyle sadece bir kısım şeyleri anlamakta ve sadece dünyayı süslemektedirler. Bu sebeple de konuşma yetisine sahip olmayarak yaratılan hayvanlara benzedikleri doğrudur. Kadınların birçok davranışı da hayvanlara benzemektedir. Fakat erkeklerin kadınları sevebilmesi ve onlarla nikâhlanırken nefret etmemesi için Allah, kadınlara insan sureti bahşetmiştir. Bu sebeple yüce dinimiz erkeklere üstünlük atfederek boşanma, eşi tarafından denetlenmeme ve kadınlara hükmetme gibi birçok hükmü erkeğin inisiyatifine bırakmıştır.”²⁰

Bu bağlamda İmam Muhammed Gazali’nin Nasihatü’l-Mülûk adlı eserindeki bu bölüm de incelenmelidir: “Havva cennette yasaklara uygun davranmayıp buğday ağacından yediğinde Allah ona 18 ceza verdi. 1-Regl. 2-Doğum. 3-Anne ve babasından ayrılarak yabancı bir adamın eşi olmak. 4- Lohusalık. 5-Kendi bedeninin sahibi olamamak. 6-Mirastan az pay almak. 7- Boşanma hakkının bulunmaması. 8- Erkeğe dört kadının helal olmasına karşın kadınların tek eşe sahip olabilmesi. 9- Yaşamını evde sürdürmek, dışarı çıkmamak. 10-Evde örtülü ve kapalı olmak. 11-Bir erkeğin şahitliğine iki kadının şahitliğinin denk gelmesi. 12- Yanında babası, erkek kardeşi ya da eşi olmaksızın dışarı çıkmaması. 13- Bayram, cenaze ve cuma namazı hakkının erkeklere verilmesi ve erkeklerin savaşa katılabilmesi, kadınların bu eylemleri gerçekleştirememesi. 14- Yönetici, kadı ya da hâkim olamamaları. 15- Keramet binde birinin kadınlara; kalanı ise erkeklere mahsus olması. 16-Ahlaksız kadınların kıyamet gününde azaba uğrayacak olması. 17- Kadının eşi vefat ettiğinde 4 ay on gün yas tutması. 18-Kadının eşi kendisinden boşandığında üç ay yas tutması. Bunlar kadının cezalarıdır. Unutmayalım.”²¹

²⁰ Sadruddin el-Şirâzî, *el-Hikme el-Mute’âliye Fî el-Esfâr el-Erba’a el-Cuz’e Sâni Min es-Sıf es-Sâlis* (Beyrut: Dar İhya’ et-Torâs el-Arabî Yayınevi, 1990), 136-137.

²¹ Muhammed İbn-i Muhammed Gazali, *Nasihatü’l-Mülûk*, Düzenleyen: Celaleddin Hümayi, (Tahran: Encümen-i Âsâr-ı Millî Yayınları, 1972), 271-272.

Gazali yedinci bölümün devamında kadının özelliklerini, hayır ve şerlerini sıralamaktadır. “Kadınların on türü olduğunu ve her birinin hayvanlara ait sıfatları bulunduğunu biliniz. Birincisi domuz, ikincisi maymun, üçüncüsü köpek, dördüncüsü yılan, beşincisi at ve katır, altıncısı akrep, yedincisi fare, sekizincisi, güvercin, dokuzuncusu tilki, onuncusu koyun gibidir.” Sonrasında tek tek hayvanların özelliklerini ve bu özelliklere sahip olan kadın örneklerini açıklar. Bunların arasında kişilik özellikleri bakımından onuncuya dahil olan kadının en iyisi olduğunu dile getirir. “Her şeyle ilgilenen bir koyun gibi olan kadın mübarektir. İyi ve faydalı bir kadındır. Eşine, çevresine, komşularına karşı merhametlidir. Ailesine, çocuklarına karşı şefkatlidir. Allah’a itaat eder.”

“Dindar ve dürüst bir kadın Allahüteala’nın erkeklere sunduğu nimetlerdendir. Ne yazık ki dindar kadınlar çok nadir bulunmaktadır.”²² Hadis âlimleri de bu konuda olumsuz görüşlere sahiptir. Örneğin Şeyh Sadık Kûmî, hadis mecmuasında “Eğer Müslümanların önünden namaz esnasında eşek, kadın, köpek vb. bir şey geçerse namazı bozulmaz.” demektedir.²³ Kadın kelimesini hayvan adlarıyla birlikte zikretmesinin yanı sıra “Müslüman” diyerek yalnızca erkekleri kastetmektedir. Güvenilir fıkıh kitaplarında da bu yaklaşımlar gözlemlenmektedir. Örneğin Sâhib-i Cevâhir’de ayet-i kerimeden söz edilirken şöyle demektedir. “Ticaret gibi kâr getirecek eylemlerde nafaka ödemek yoluyla da kâr elde edebiliriz. Öyle ki dört ayaklı binek hayvanı almak yerine nafakasını verip kadın alınabilir.”²⁴

Eşitlikçilere göre İsrâiliyat ile yanlış anlatıların tefsir ve fıkıh metinlerine dahil olması, kadınların aleyhine görüşlerin gelişmesine sebep olmakta ve bu yaklaşımlar insanların dinî kültürünü şekillendirmektedir.²⁵

4.2.1. Geleneksel Meselelerin Şeriata Dahil Olması

Eşitlikçi yazarlardan bazıları, dinî meselelerde ve ibadet konusunda kadın ve erkek arasındaki eşitliğe riayet edildiğine inanmaktadır. Fakat toplu-

²² Gazali, *Nasihatü'l-Mülûk*, 273-275.

²³ Muhammed el-Kummî es-Sadûk, *Men La-Yahvaruhu el-Fakih*, Düzenleyen: Ali Ekber Gaffârî, 2. Baskı, (Kum: Cami’etü'l-Müderresin Yayınları, 1984), 277, 849.

²⁴ Muhammed Hasan Necefî, *Cevâhîr el-Kelâm*, 31. Cilt, 6. Baskı, (Tahran: el-Mektebe el-İslâmiyye Yayınları), 306.

²⁵ Cemile Kediver, *Zen* (Tahran, İttilâ’at Yayıncılık, 1996), 60.

mun onayına ihtiyaç duyan meşruiyeti sağlayabilmek sebebiyle bazı eşitlik hususları dikkate alınmadığı için eşitlik sağlanamamıştır.²⁶ Bu yazarlar, ergenlik yaşındaki farklar gibi geleneksel birçok konunun şeriata dahil olduğuna ve bu unsurların toplum tarafından mutlak hükümler olarak değerlendirildiğine inanmaktadır. Örneğin ruhban sınıfının âlimlerinden olan Muhammed Bojnurdi, kadının üretim ekonomisindeki etkisinin erkeklerle aynı seviyeye yükselmesinin kadının erkeği yarısı oranında değerlendirildiği diyet yasasını etkiyeceğine inanmaktadır.²⁷

Ya da kız çocuklarının ergenlik yaşı söz konusu olduğunda bazıları bu durumun gelişimsel ve biyolojik özelliklere dayandığını; ergenlik için standart bir yaş belirlemenin anlamsız olduğunu ve bu konuda geçmişten beri süregelen rivayetlerin geçerliliğini yitirdiğini düşünmektedir.²⁸ Aynı zamanda kadının toplumdan soyutlanması ve kadın-erkek arasındaki fark, İslamiyet tarafından reddedilmiştir. Bu durumda kadın ve erkek arasında herhangi bir fark bulunmamalı; ailevi ve toplumsal sorumluluklar kişilerin tercihlerine bağlı kalınarak çözümlenmelidir.²⁹

4.2. Ailede Eşitsizliğin Ortaya Çıkarılması

Eşitlikçiler tarafından uzun zamandır üzerinde durulan bir diğer alan ise aile ve aile yapısında etkin olan kural ve geleneklerdir. İran kültüründe erkeklerin kadınlarda üstün olmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Erkeğin ailenin soyunu sürdüren övünç kaynağı olarak görülmesi.
2. Erkeklerin kas gücüne sahip olması ve babasının işlerine yardımcı olması.

²⁶ Muhsin Seyyidzade, *Zenân Der Câme'e-yi Medenî Çe Endâze Sehm Dârend?* 1.Baskı, (Tahran: Katre Yayıncılık, 1998), 98-105.

²⁷ Muhammed Bojnurdi, “Te’âmul ve Te’âruz Beyn-i Fıkh ve Hukûk-ı Beşer”, *Faslnâme-i Ferzâne, Vije-yi Mutâla'at ve Tahkikât Mesâil-i Zenân* (3. Dönem) no. 8, (1997): 11.

²⁸ Fazıl Meybudi, “Bulûğ Ez Dîdgâh-ı Fıkhî ve Kârşinâsi”, *Faslnâme-i Ferzâne, Vije-yi Mutâla'at ve Tahkikât-ı Zenân* 2, no. 4, (1995): 27-28. Muhsin Seyyidzade, “Bulûğ-ı Dohterân,” *Zenân*, 25, no. 4, (1995): 62-64.

²⁹ Müjde Pürhüseyni, “Deh Kânûn-ı Esâsî Der Endîşe-i İslâmî Pîrâmûn-ı Câygâh-ı İctimâ'î-yi Zenân”, içinde *Mecmu'a-yi Musâhebehâ ve Çekide-yi Makâlât-ı Hemâyiş-i İslâm ve Feminism*, ed. Zehra Rehneverd vd., 1. Baskı, (Meşhed: Defter-i Nihâd-ı Nümâyendegî-yi Makâm-ı Mu'azzam-ı Rehberî Der Dânişgâh-ı Firdovsi Meşhed Yayınları, 2000), 70-73.

3. Ailelerini hırsızlara ya da diğer ailelere karşı savunması.
4. Babasının vefatından sonra onun yerine geçerek aile reisi olması.

Bu görüşlere karşın:

1. Kızların ailenin soyunu sürdürememesi.
2. Aile ekonomisine destek olamaması.
3. Çeyiz gibi ihtiyaçları sebebiyle aile bütçesini zarara uğratması.
4. Savaşlarda esir alınma ihtimaliyle ailenin namusuna leke sürülmesi.³⁰

vb. nedenlerle kadınlar erkeklerden değersiz görülmüştür.

Eşitlikçiler, bir ailede eşitsizliği doğuran ana unsurun kadının eş seçme özgürlüğünün reddedilmesi olduğuna inanmaktadır.³¹ Medeni Kanun'un 1059. maddesi gereğince Müslüman erkeklerin böyle bir kanuna tabi olmamasına karşın Müslüman kadınların gayrimüslim bir erkekle evlenmesi yasaklanmıştır. Eşitlikçilere göre kadınları eşlerine bağımlı kılan bu kanun, kadınlara yönelik aşağılayıcı tutumun en önemli göstergesidir. Bir diğer kanuni ayrımcılık ise, 1043. madde gereğince kızların evlenirken babalarını resmî onayına gereksinim duymaları fakat erkekler için böyle bir zorunluluğun bulunmamasıdır.³² Ayrıca anne, kızının evliliği konusunda herhangi bir söz hakkına sahip değildir.³³

Aile söz konusu olduğunda gündeme gelen ilk sorunlardan birisi de erkeklerle birden fazla evlilik yapma hakkının verilmesine karşın kadınların çok eşli oluşunun yasaklanmasıdır. Eşitlikçiler bu durumun zalimce olduğunu düşünmektedir.³⁴ Erkekler çok eşliliği bir silah olarak kullanmakta ve elbette bu durum; erkeğin güçlenmesine, kadının ise erkek karşısında karar verme yetisinin bulunduğu inkâr edilmesine sebep olmaktadır. 1049.

³⁰ Ahmed Behşi "An Nîme-i Diğer, Zenân Der İctimâ' Çe Câygâhî Dârend?", içinde *Mecmu'a-yi Musâhebehâ ve Çekide-yi Makâlât-ı Hemâyiş-i İslâm ve Feminism*, ed. Zehra Rehneverd vd. 1. Baskı, (Meşhed: Defter-i Nihâd-ı Nümâyendegî-yi Makâm-ı Mu'azzam-ı Rehberî Der Dânişgâh-ı Firdovsi Meşhed Yayınları, 2000), 58.

³¹ Necmabadi ve Mellah, "Nigeriş ve Nigâriş-i Zen", -2- *Bîbî Hânım Astarabâdi ve Hânım-ı Efzel Vezîri Mâder ve Dohterî Ez Pişgâmân-ı Ma'ârif ve Hukûk-ı Zenân*, (*Efzel Vezîri'nin Anlatımı ve Nerces Mehrangiz Mellah'ın Kaleminden*), 82.

³² Menuçehriyan, *İntikâd*, 29, 30, 33.

³³ Kar, *Ref'-i Teb'iz Ez Zenân*, 340.

³⁴ Kar, *Ref'-i Teb'iz Ez Zenân*, 85-89.

madde gereğince erkekler çok eşlilik hakkına sahip olduğu hâlde kadınlar bu haktan mahrum bırakılmıştır.³⁵ Eşitlikçiler kadının duygusal bir varlık olduğu görüşüne sahip olan kimselere yönelik olarak bir kadının eşini başka bir kadınla paylaşmaya nasıl tahammül edebileceğini sormaktadır. Bunun yanı sıra erkeklerin ya da toplumun yozlaşmasındaki asıl etkenin çok eşlilik değil ekonomik durum ve eğitim seviyesi olduğu düşünülmektedir.³⁶

Eşitlikçiler, çok eşliliğin aile huzurunu bozmakla kalmadığını aynı zamanda “Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ile uyuşmadığını, düzenin yararıyla çelişerek iç ve dış platformlarda itibarsızlığa neden olduğunu iddia etmekte ve ülkenin çıkarları gözetilerek bu yasanın ortadan kaldırılabilmesine inanmaktadır.³⁷ O hâlde bazı durumlarda eş seçme özgürlüğünün yok sayılması, erkeklerin çok eşliliğine izin verilmesi, erkeklerin boşanma hakkına sahip olması, çocukların velayetinin babada bulunması, ailede cinsiyete dayalı iş bölümü yapılması, eşler arasındaki ilişkide kadının erkeğe tabi oluşu ve onun eylemlerine bağlı kalışı; ailede eşitsizliğin ortaya çıkmasına ve bu geleneğin gelecek nesillere aktarılmasına sebep olmaktadır. Çocuklar, aile ve toplumdaki konumunu ebeveyninin kişilikleri ile somutlaştırmaktadır.

4.3. Eğitim Sisteminde Eşitsizliğin Ortaya Çıkarılması

Eşitlikçiler; anayasanın üçüncü maddesinin birinci bendi gereğince sadece erkek öğrencilere yurtdışı eğitim bursu imkânı verilmesi, üniversite-lerin bazı bölümlerinin erkek ve kadın bölümleri olarak adlandırılmasıyla üniversite ortamının ayrılması, mesleki eğitim okullarındaki bölümlerin kız öğrenciler ve erkek öğrenciler açısından farklılık göstermesi, ortaokul seviyesindeki mesleki ve teknik derslerde farklı ders kitaplarının kullanılması,³⁸ eğitim sisteminin yapısı, eğitimcinin öğrenci ile iletişimi ve

³⁵ Necmabadi ve Mellah, “Nigeriş ve Nigârîş-i Zen”, -2- Bîbî Hânım Astarabâdi ve Hânım-ı Efzel Vezîri Mâder ve Dohterî Ez Pişgâmân-ı Ma’ârif ve Hukûk-ı Zenân, (Efzel Vezîrî’nin Anlatımı ve Nerces Mehrangiz Mellah’ın Kaleminden), 82 ve Menuçehriyan, *İntikâd*, 34-35.

³⁶ Menuçehriyan, *İntikâd*, 73-79.

³⁷ Kar, *Ref’-i Teb’iz Ez Zenân*, 341

³⁸ Eşitlikçilerin bu konudaki itirazları sonucunda ilköğretim seviyesindeki kitaplar düzenlenerek kız ve erkek çocukları için ortak bir kitap yazılmış ve bu sorun ortadan kaldırılmıştır.

bütün bunlardan daha da önemlisi ders kitaplarının içeriğinin eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olduğuna ve gelecek nesillere aktarıldığına inanmaktadır. Bu sebeple İran eşitlikçileri, dikkatlerini ders kitaplarına yöneltmekte ve İran’da ders kitaplarının düzenlenmesi hükûmet eliyle gerçekleştiği için hükûmetin eşitsizliğin giderilmesinde birinci sorumlu olduğunu dile getirmektedir.³⁹

Kadın; sadece anne, öğretmen ve ev hanımı rolünde görüldüğünde öğrenciler kadınlar için geniş iş yelpazesi bulunduğunu nasıl düşünebilir? Ders kitaplarında erkeklerin iş potansiyeline gereğinden fazla yer vermek, kadınlar için meydana gelecek iş alanının yok edilmesine sebep olmaktadır.⁴⁰ İlköğretim kitaplarında kadın ve erkeğin toplumsal ve siyasi faaliyetlerdeki etkisi incelendiğinde siyasi ve sosyal süreçleri denetleyen erkeklerin aksine kadınların; toplumsal ve siyasi hiçbir olayın kurucusu, düzenleyicisi ve yöneticisi olmadığı ve genellikle itaatkâr, takipçi, bağımlı konumunda bulundukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Eşitlikçiler, bu konuda birçok örnek daha verilebileceğine fakat ayrımcılığın daha etkin biçimde varlığını sürdürdüğüne inanmaktadır.⁴¹

Ders kitaplarını incelediğimizde ortaokul düzeyindeki kitapların tümünde kadınların çocuk bakıcılığı, ev hanımlığı gibi işlerden sorumlu tutulduğu; doktor, bilim insanı, mühendis, araştırmacı yazar, fizikçi, akademisyen, hâkim gibi mesleklerin sadece erkeklere ithaf edildiği tespit edilmektedir. Bu sebeple ders kitaplarının içeriğiyle kadının geçmişte sahip olduğu geleneksel görevlerin yeniden ortaya çıkarılmasına çabalandığı ve sonuç olarak eşitsizliğin ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁴² Bu farklılıklar iş dünyası ile sınırlı kalmamakta; toplumsal, siyasi ve kültürel faaliyetleri de etkilemektedir. İlköğretim kitaplarında kadının toplumsal ve siyasi gelişmelere katkısının erkeklere nispetle çok az bir payı olduğu öğretilmekte, bunun

39 Said Sadakat ve Zehra Zahid, “Nakşhâ-yi Cinsiyetî Der Tesâvîr-i Kitâbhâ-yi Dersî Dovre-i İbtidâî” *Faslnâme-i Ferzâne*, Vîje-yi Tahkîkât ve Mutâla’at-ı Zenân 2, no.5, (1995): 51-65.

40 Sadakat ve Zahid, “Nakşhâ-yi Cinsiyetî Der Tesâvîr-i Kitâbhâ-yi Dersî Dovre-i İbtidâî”, 51-56.

41 Sedakat ve Zahid, “Nakşhâ-yi Cinsiyetî Der Tesâvîr-i Kitâbhâ-yi Dersî Dovre-i İbtidâî” 51-65.

42 Şeyda Nebu’i ve Feriba Zamani, “Mutâla’at-ı Câme’e Şinâsî Kutub-ı Dersî-Berresî-yi Nehve-yi Mu’arrifî-yi Sîmâ-yı Zen Der Kutub-ı Dersî Dovre-i Rahnümâyî, Sâl-ı Tahsîlî 1370-71” *Pejûheşgâh-ı Ulûm-ı İnsânî ve Mutâla’at-ı Ferhengî-Pejûheşgede-i Ulûm-ı İctimâ’î*, toplantısında bildiri olarak sunulmuştur. (1993): 95-111.

yanı sıra sosyal bilimler kitapları gibi bazı kitaplarda kadından kesinlikle söz edilmemekte; İran tarihinde önemli rol oynayan kadınlardan ise kıs-
men bahsedilmektedir.⁴³

Hatta spor, bilim, sanat ve tarih alanlarındaki önemli roller sadece erkek-
lere atfedilmektedir. Dağcılık kulüplerinin kurulması, okulda bilimsel de-
neyler yapılması, öğrencilerin görüşlerinin alınması, fabrikada çalışmak
vb. faaliyetler ile ders kitaplarında bulunan erkek fotoğraflarının oranı art-
tırılmakta; kadın fotoğraflarının mevcudiyeti sınırlandırılmaktadır.⁴⁴

Ders kitaplarında kadın ve erkeklerin tanımlandığı sıfatlar incelendiğin-
de bu kitaplarda kadınlara ayrılan bölümün çok az olması, doğal olarak
kadına atfedilen ahlaki özelliklerin erkeklerle karşılaştırıldığında önemini
yitirdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra dürüstlük, cesurluk, fedakârlık,
bilgiçlik gibi olumlu özellikler sadece erkeklere atfedilmiştir. Mucit ka-
dınlardan ise bu tür kitaplarda hiç söz edilmemektedir.⁴⁵ Ders kitaplarının
haricinde kadın ya da erkeklere özgü eğitim alanlarının bulunmasının da
eşitsizliği ortaya çıkardığına inanılmaktadır. Bu tür sınırlandırmalar ilköğ-
retimde başlamaktadır. 12 yaşındaki ortaokul öğrencilerinin ders ve mesle-
ki kitapları üç yılda bir kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı hazırlanmakta
ve öğrencilere dağıtılmaktadır.⁴⁶

Kız çocukları için hazırlanan kitaplarda dikiş, örgü, yemek pişirme, çocuk
bakma gibi kadınlara atfedilen beceriler üzerinde durulurken erkekler için
hazırlanan kitaplarda çeşitli ve ayrıntılı olarak mekanik, elektronik, sanayi,
marangozluk, yol yapımı gibi teknik alanlarda eğitim verilmektedir. Eşit-
likçilere göre oldukça hassas gelişim dönemleri olan çocukluk ve gençlik
çağında bu tür klişelerin lise seçimine etki ederek kız ve erkek çocuklarının
birbirinden ayrılmasına sebep olmaktadır. Bu durum, bireyin gelecekteki iş
alanlarını sınırlandırmakla kalmayıp aynı zamanda kız çocuklarını küçük
yaşlardan itibaren sınırlı bir iş alanına sahip olduğunu, çeşitli mesleklere
ve üretime yetenekleri olmadığını kabullendirmektedir. Ayrıca erkekleri de
gelecekte üretim sektöründe tek etkin rolü oynayacaklarına inandırmakta-

⁴³ Nebu’i ve Zamani, “Mutâla’at-ı Câme’e Şinâsî Kutub-ı Dersî-Berresî-yi ...”, 107.

⁴⁴ Nebu’i ve Zamani, “Mutâla’at-ı Câme’e Şinâsî Kutub-ı Dersî-Berresî-yi ...”, 107.

⁴⁵ Nebu’i ve Zamani, “Mutâla’at-ı Câme’e Şinâsî Kutub-ı Dersî-Berresî-yi ...”, 107,108.

⁴⁶ Kar, *İntikâd*, 127. (Daha önce de belirtildiği gibi eşitlikçilerin eylemleri sonucunda bu
durum düzeltilmiştir.)

dır.⁴⁷

1997 yılında yayımlanan Devlet Üniversitelerine Giriş Sınavı Yönergesine göre kız öğrencilerin giriş hakkına sahip olmadığı 47 bölüm bulunmaktadır.⁴⁸ Eğitim sisteminde eşitsizliğin artması sebebiyle kız öğrencilerin eğitimlerini sonlandırmasına da dikkat çekilmektedir. Kız öğrencilerin eğitime son vermesinin en önemli sebepleri aşağıda sıralanmıştır:⁴⁹

- Kızların eğitiminin gereksiz olduğuna yönelik geleneksel görüşler.
- Kültürel yoksunluk ve erkek çocuklarının eğitiminin kız çocuklarının eğitiminden daha önemli görülmesi.
- Ailelerin kız çocuklarının eğitiminin gereksiz olduğu görüşünde birbirinden etkilenmesi.
- Eğitimin faydalarını anlatacak programların bulunmaması.
- Eğitim kalitesinin düşüklüğü ve kızların eğitime karşı ilgisiz olması.
- Ailelerin ev işlerinde kızlara ihtiyaç duyması.
- Kadın öğretmen sayısının azlığı.
- Ekonomik yetersizlikler ve eğitimi sürdürebilmek için yeterli imkânlara sahip olunmaması.
- Bazı bölgelerde ilköğretim ve ortaöğretim eğitiminin aynı sınıflarda verilmesi.
- Uygunsuz eğitim ortamı ve öğretmen tutumu.

Eşitlikçiler; çocuk ve ders kitaplarındaki içerik, kavram ve tanımların yanı sıra Farsçanın iki açıdan cinsiyetçi bir dil olduğunu savunmaktadır.

- Fars dili, kelime ve kavram bağlamında cinsiyetçi kalıplara sahiptir.
- Dilin kullanımında toplumun olumlu ve olumsuz değerlerine yönelik cinsiyetçi kelimeler mevcuttur. Dil, doğrudan ya da dolaylı olarak cinsiyetçi değerlerin belirlenmesi ve ortaya koyulmasına destek olmaktadır.⁵⁰

⁴⁷ Kar, *İntikâd*, 130.

⁴⁸ Kar, *İntikâd*, 213-222.

⁴⁹ Kar, *İntikâd*, 229.

⁵⁰ Hüseyin Bakırzade, "Cinsgerâyî Der Zebân (ve Ferheng) Câme'e-yi Merdsâlâr", içinde *Cins-i Dovvom*, ed. Nuşin Ahmedi Horosani vd., 10. Cilt, (Tahran: Tovse'e Yayınları, 1999-2001), 38,39.

4.4. Kitle İletişim Araçlarında Eşitsizliğin Ortaya Çıkarılması

Eşitlikçilere göre en etkili kitle iletişim araçlarından olan sinema ve televizyon, eşitsizliğin ortaya çıkarılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu araçlar bir yandan eşitsizlik olgusunu ortaya koymakta ve ataerkil kültürü özendirmekte bir diğer yandan ise kadınların toplumdaki konumunu çarpıtarak onların hâinden memnun bir hayat sürdükleri izlenimini vermektedir. Bu durum kadınlarda benlik saygısı kaybına, zayıflık ve eksiklik hissinin oluşmasına sebep olmaktadır. Eşitlikçilerin bu konu üzerinde durduğu temel noktalar şu şekilde özetlenebilir.⁵¹

- Her ne kadar sinema ve televizyon sektöründe çekirdek aile yapıları sergilense de bu ailelerde görev dağılımı cinsiyetçi temellere dayanmakta ve ataerkil yapı dikkat çekmektedir.
- Kadının en önemli görevinin ev hanımlığı olduğu ve üzerine düşen görevleri layığıyla yerine getirmemesi durumunda ailevi sorunların ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır. Kadının aile bünyesinden ayrılması durumunda aile oldukça zarar görecektir.
- Kadınların ihtiyaç ve sorunları ailesiyle sınırlı kalmaktadır. Kadınlar sürekli olarak çocuklarıyla ve çocuklarından arta kalan vakitlerde de eşi ile meşgul olurlar. Bunlar dışında kadının kişisel düşünce ve eylemleri ortaya koyulmamaktadır.
- Kadınların bazı duygusal özellikleri zayıflık ve güçsüzlük olarak lanse edilmekte ayrıca yaşlı kadınların batıl inanışları da bu filmlere yansıtılmaktadır.
- Geleneklerdeki değişim, çarpık değerler ve toplumdaki her türlü değişim hoş karşılanmamaktadır. Bu gelenekler kadınların aleyhinde olsa bile erkeklerden ziyade kadınlar bu geleneklerin savunucusu olarak yansıtılmaktadır.
- Kadınlar, eşleri ile olan iletişimde pasif hâdedir.

51 Bkz: Efser Râzifer, “Berresi-yi Câyğâh-ı Zen Der Sinema Ez Nigâh-ı Neşriyât-ı Zenân”, içinde *Mecmu’e Makâlât-ı Hemâyiş-i Zen ve Sinema (78- Tahrân Üniversitesi) Nümâ-yi Âbgîne*, ed. Zehra Rehneverd, 2. Cilt, 1.Baskı, (Tahrân: Sefîr-i Sobh Yayıncılık, 2000), 151-152. Gulamrîza Sıddık Ovrevî ve Merziye Kasımzade Mukaddem, “İdehâ-yi Râyic Derbâre-i Zenân Der Resânehâ-yi Gurûhî” Cihâd-ı Dânişgâh-ı Meşhed, İdâre-yi Küll-i Tahkîk ve Tovse’e-yi Sadâ toplantısında bildiri olarak sunulmuştur. No.136, (1999): 28-52.

- Kadınların ortak özellikleri; filmin tümünde gözlemlenen davranış, düşünce, tutum, eğilim ve kullanılan kelime gruplarının benzerliği ile temsil edilmektedir.
- Kadınlar ya saldırgan ya da itaatkâr olarak yansıtılmaktadır.
- Özellikle yaşlı kadınlar sosyal ilişkilerde yetersiz ve silik gösterilmektedir.
- Kız çocukların eğitime ve mesleklerine önem verilmemektedir.
- Kadınların yönetim yeteneğine sahip olmadığına inanılmakta ve uzmanlık gerektiren önemli mevkilerde bulunamayacakları gösterilmektedir.
- Cinsiyetçi ayrımcılık öğretilmekte ve cinsiyete dayalı klişeler benimsenmektedir.
- Kadınların pasif ve duygusal olduğu düşünülmektedir.
- Kadın ve erkeğin eşitliğine inanılmamaktadır.
- Kadın meselelerini, sorunlarını anlamada ortak dil yetersizliği bulunmaktadır.
- Kadınlara yönelik aşağılayıcı tutumlarla kadınların değersiz oldukları hissettirilmektedir.

4.5. Siyasi Ortamlarda Eşitsizliğin Ortaya Çıkarılması

Eşitlikçilere göre İran anayasasında her ne kadar kadın konusuna önem verilerek giriş bölümünde ve 19, 20, 21. maddelerde kadın konusu ele alınsa da kadının konumu aile içerisinde değerlendirilerek kadının ev ve aile içerisindeki doğal konumu vurgulanmaya çalışılmıştır.⁵²

İran anayasasında cihat, hukuk ve siyasi kimliğe sahip olma gibi bazı görevlere ve konumlara vurgu yapılmaktadır. Eşitlikçilere göre hukukçular herhangi bir dayanak bulunmaksızın bu kavramları erkeklerin tekeline atfetmiştir. Bu yorumlara dayanarak kadınlar, ülkedeki siyasi kademelerden uzaklaştırılmıştır. Onlara göre İslam âlimlerinin fetvalarına dayanarak

⁵² Feriba Adilbah, *es-Savra Tahte'l-Hicâb (en-Nisâ' el-İslâmiyat Fî İran)*, 1. Baskı, (Kahire: Dâr el-Âlim s-Sâlis Yayınları, 1995), 150.

kadınların evden çıkması; kadının evde oturma mecburiyeti, kadınların seslerini yabancı erkeklere duyurmaması, kadına bakma konusunda saygı göstermek, kadınların eğitim zorunluluğunun bulunmaması, kadınların sü-rücülüğü, kadın vasıflarına saygı, kadınların ziynet eşyalarını göstermesine saygı, cenaze namazı, bayram namazı ya da cuma namazı gibi cemaatle kılınan namazların kadınlara yasaklanması, kadınlarla konuşmanın yasaklanması gibi başlıklar altında sıralanabilecek yasaklar ortaya koyulmuştur. Eğer özel bir durumda bir kadına evden çıkma ya da karşı cinsle konuşma hakkı verilirse uyulması gereken belirli kurallar bulunmaktadır.

1. Beş kelimeden fazla konuşulmamalıdır.
2. Duvar kenarından yürünmelidir.
3. Kadın zemine sağlamca basmamalı yani hızlı bir şekilde yürünmelidir.⁵³

Devrimin ortasında, bu yaklaşımın doğru kabul edilecek anlatıları, çeşitli nedenlerden dolayı hiçbir eleştiri olmadan terk edilmiştir. Fıkıhçılar ve dinî-siyasi rehber kadının toplumdaki varlığına engel olmamış hatta kadının toplumdaki varlığının mecburi olduğunu dile getirmişlerdir. Eşitlikçilere göre Şii âlimleri, kadının toplumda yer almasını gerekli görmüştür. Peki kadınlar neden uzman ve personel konumunda çalışmalı, uygun siyasi pozisyonlara getirilmemelidir? Yasak olan asıl unsur, kadının toplumda bulunuşudur.⁵⁴ Bu durum doğal olarak kadınların siyasi katılımının sınırlandırılmasına, siyasi alanlarda eşitsizliğin sürdürülmesine ve kadınların siyasi konumlar elde edememesine sebep olmakta; aynı zamanda kadının siyasi rolünü seçmenliğe indirgemektedir. Eşitlikçiler, kadın ve erkeğin siyasi katılımındaki eşitsizliğin en önemli sebebini mikro ve makro düzey olmak üzere aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

⁵³ Mehrangiz Kar, *Hukûk-ı Siyâsi-yi Zenân-ı İran*, 1.Baskı, (Tahran: Rûşengerân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 1997), 6, 33.

⁵⁴ Kar, *Hukûk-ı Siyâsi-yi Zenân-ı İran*, 33, 34.

4.5.1. Mikro Düzeyde⁵⁵

- Kadının doğum yapması; onun eğitim hayatını, kariyerini, yatırımlarını ve kadının toplum içerisindeki hareketliliğini etkilemektedir.
- Kadınların finansal, ekonomik ve siyasi tecrübesizliği ve toplumsal iletişim seviyesinin düşük olması.
- Toplumun sahip olduğu gelenek ve göreneklerin yanı sıra kadınların sahip olduğu yeteneklerin farkına varılmaması.

Kadınların psikolojik özellikleri, kadınların nefesine duyulan güvensizlik ve bazı kadınların pasif kişisel özelliklere sahip olması.

4.5.2. Makro Düzeyde⁵⁶

- Kadınların siyasi katılım düzeyi toplumun genelinin siyasi katılımıyla alakalıdır. Eğer toplumun genelinde bu oran düşük ise kadınların katılım oranı daha da düşmektedir.
- Özellikle hegemonik siyasi sistemlerde elitlerin kadının siyasi katılımını makro düzeyde olmasına yönelik tutumu da önemli bir etken sayılmaktadır.
- Kadın ve erkeğin siyasi katılımı ile ilgili yasal haklarındaki farklar da oldukça etkilidir.
- Kadınların üstlenmiş olduğu ev işlerini kolaylaştıracak teknolojik aletlerin sunulmaması da siyasi katılımı engellemektedir.

⁵⁵ Nesrin Musaffa, *Müşâreket-i Siyâsî-yi Zenân Der İran*, 1. Baskı, (Tahran: Vezâret-i Hâricî Yayınları, 1996), 61, 62.
Ummulbenin Çabuki, “Goftegû-yı Temeddühâ. Zen ve Müşâreket-i Siyâsî”, içinde *Zenân ve Goftegû-yı Temeddühâ (Medeniyetlerin Diyalogunda Kadınların Rolüne İlişkin Konferans Bildirilerinin Özeti)*, ed. Cumhurbaşkanlığı Kadın Katılım Ofisi, 1. Baskı, (Tahran: Berg-i Zeytûn Yayıncılık, 2000), 83-85.
Zehra Şucaî, “*Müşâreket-i Siyâsî-yi Zenân Der İran. Gabl ve B’ad Ez İnkılâb-ı İslâmî-yi İran.*” (Yüksek Lisans Tezi, Tahran İslâmi Azad Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, (1991-1992), 117.

⁵⁶ Musaffa, *Müşâreket-i Siyâsî-yi Zenân Der İran*, 117.

4.6. Ekonomide Eşitsizliğin Ortaya Çıkarılması

İş alanlarındaki eşitsizlik, İran eşitlikçilerinin geçmişten günümüze üzerinde durduğu önemli konulardandır.⁵⁷ Eşitlikçiler, istihdamın ve bunun sonuçlarının kadın ve erkeklerin farklı alanlarda uzmanlaşmasına yol açtığını, böylelikle kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin şiddetlenmesinde en önemli etken olduğunu savunmaktadır.⁵⁸ Eşitlikçilere göre iş piyasasındaki eşitsizlik çok boyutludur. Yani hem kadınların iş dünyasına katılımı az hem de erkeklerle kıyaslandığında piyasaya sundukları katkı düşüktür. Öte yandan kadınların maaşı ve sosyal güvenceleri erkeklerle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Kadınların üstlendiği meslekler genellikle arka planda kalmış, hizmet sektöründe çok önem görmeyen ve kadınların ev işleri olarak adlandırılan görevlerinin devamı niteliğindeki mesleklerdir. Böylelikle kadınların ilerleme kaydetmesinin önünde görünmeyen bir engel oluşturulmaktadır. Kadınlar kolaylıkla bu sınırı aşıp yüksek mevkilere gelememektedir. Genel olarak kadınların iş piyasasındaki gücü, ev işleri ya da ailevi sorumluluklarla ilişkili olmasının yanı sıra kadınların erkeklere bağlı olduğu toplumsal sistemin bir parçasıdır.

Eşitlikçiler, kadınların istihdamında eşitliği engelleyen başlıca unsurları öne çıkarmaktadır. Başlıca ekonomik engelleri; devrimin ilk yıllarında ve savaş sonrası dönemde ekonomik gerilemenin yaşanması, kadınların ekonomi dışında kalan özelliklerine ve görevlerine vurgu yapılması, kadınlara sunulan iş imkânlarının çeşitli olmaması, cinsiyetçi ayrımcılıktan dolayı işveren açısından kadın eleman çalıştırmanın pahalıya mâl olması, kadınların sermayeye sahip olmaması vb. şeklinde sıralanabilir.⁵⁹

En önemli toplumsal nedenler; kadınların okur-yazar olmaması, eğitim seviyesindeki düşüklük; eğitim sisteminde, medyada ve basında kadına yönelik ayrımcılığın bulunması, toplumda kadın ve erkeğin sosyalleşme sürecinde farklılık ve ayrımcılık olması, erken yaşta evlilik ve ev hanımlı-

⁵⁷ Zafardoht Erdelan, *Berresî ve Tahlîl-i Madde-yi Dehhom-ı Î'lâmiye-yi Cihânî Ref'-i Teb'iz Ez Zen ve Mukâyese-yi An Bâ Mukarrât-ı Kânûn-ı İran* (Tahran: Sâzmân-ı Zenân-ı İrani Yayınları, 1975), 17-19.

⁵⁸ Süheyla Şehşehani, “Çârçûb-ı Mefhûm-ı Cinsiyet”, Cezeni, Nesrin (Derleyen), *Nigerîşî Ber Tahlîl-i Cinsiyeti Der İran “Evvelin Kârgâh-ı Âmuzeş-i Tahlîl-i Cinsiyeti”*, 1. Baskı, (Tahran: Şehid Beheştî Üniversitesi Yayınları, 2001), 19.

⁵⁹ Muhammed İffeti, “Berresî-yi Mevâne'-i Mevcûd Der Zemîne-i İştigâl-i Zenân Der İran”, içinde *Mecmu'e Makâlât-ı Dovvomin ve Sevvomin Seminar-ı Simâ-yi Zen Der Câme'e*, 1. Baskı, (Tahran: El-Zehrâ Üniversitesi Yayınları, 1995), 155-156.

ğına yönelik birçok yükümlülüğün bulunması sayılabilir.⁶⁰ Erkeğin eşine nafaka verme yükümlülüğünün bulunması, kadınların çalışabilmek için eşlerinin rızasını almaları gerekmesi ya da eşitlikçiler açısından cinsiyetçilik ortaya çıkaran iş kanunları⁶¹ aile içi konuları etkileyen en önemli hukuki engellerdendir.

Eşitlikçilere göre toplumun kadının görevlerine yönelik tutumu, ev işlerinin kadının sorumluluğunda olduğunun ve kadının toplumdan soyutlanması gerektiğinin iddia edilmesi, gelenek ve görenekler, ailelere özgü inanış ve tutumların bulunması, ataerkil toplum yapısı, cinsiyetçi tutum ve toplumun kadına yönelik algısı en önemli kültürel engellerdendir.⁶² Katılımcı siyasi kurumların bulunmaması, kadınların siyasi pozisyonlara gelme ihtimalinin düşük olması, iktidarın yapısı ve siyasi rollerin dağılımı ise kadın istihdamının önündeki siyasi engellerdir.⁶³

Devrim döneminde kadın ve erkekler arasındaki doğal iş bölümünün vurgulanması, özellikle kadınlara yönelik gerçekleştirilen tasfiye çalışmaları, kadınların hâkimlik görevinden alıkonulması (elde ettikleri diğer hakların da ellerinden alınmasına sebep olmuştur), aile planlamalarının yapılmasının kadınların evde oturmasına sebep olması, anaokullarının kapatılması, kadınların erken emekliliğe zorlanması, kadınların destek ve yardım işlerinde bulunmaya teşvik edilmesi, medyada ev hanımlığı propagandası yapılması, kadınların yarı zamanlı çalıştırılması, kadın ve erkek işlerinin ayrılması sonucunda kadınların uzmanlık gerektiren bilimsel işlerden uzaklaştırılması ve uzmanlık gerektirmeyen basit işlere yönlendirilmesi, kadınların yönetici pozisyonlara atanmaması gibi bazı özel durumlar eşitlikçiler tarafından kadın istihdamının önündeki engeller olarak adlandırılmıştır. Böylelikle kadınların aile geçimini sağlamada yeterli olamamaları erkeklerin mesleklerinde daha fazla yükselme ihtiyacı duymasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak kadınlar, erkeklerin emirlerini uygular konuma

⁶⁰ Muhammed İffeti, “Berresî-yi Mevâne’-i Mevcûd Der Zemîne-i İştigâl-i Zenân Der İran”, 156.

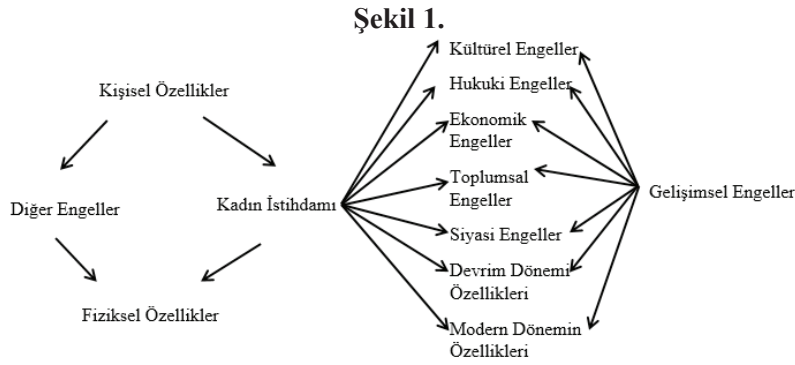
⁶¹ Mehrangiz Kar, *Zenân Der Bâzâr-ı Kâr-ı İran (Cinsiyet Eşitsizliği Teorileri ile Birlikte)*, 2.Baskı, (Tahran: Rûşengerân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 2000), 162-174.

⁶² İffeti, “Berresî-yi Mevâne’-i Mevcûd Der Zemîne-i İştigâl-i Zenân Der İran”, 156, ve Kar, *Zenân Der Bâzâr-ı Kâr-ı İran*, 83.

⁶³ İffeti, “Berresî-yi Mevâne’-i Mevcûd Der Zemîne-i İştigâl-i Zenân Der İran”, 157.

gelerek karar verme yetisini kaybetmektedir.⁶⁴ Eşitlikçiler bazı modern mesleklerin sahip olduğu özellikleri kadın istihdamının önündeki engeller olarak adlandırmıştır. Bu unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:⁶⁵

1. Uzun saatler boyunca iş yerinde çalışmanın yanı sıra İran’da genellikle kadına atfedilen çocuk bakma görevi ile mesleğin birleştirilmesi kadınlar açısından sorun teşkil etmektedir.
2. İşverenler; erkek çalışanların doğum maaşı, anaokulu kurma gerekliliği gibi sosyal yardım ve ödemeler açısından daha ekonomik olduğunu ve çocuklarına bakmakla yükümlü olmadıkları için işe gelmeyecekleri gün sayısının az olduğunu düşünmektedir.
3. İşverenler; erkek işçilerin ve işçi kurumlarının dolaylı ya da doğrudan baskıları sebebiyle kadın işçileri hâlihazırda erkeklerin çalışmakta olduğu iş alanlarına dahil etmek istememektedir.
4. İşverenler; kadınların erkeklerle kıyaslandığında sınırlı sayıda iş kolu için uygun olduklarını, bedensel güç gerektiren “ağır” işleri yapamayacaklarını ve sadece verilen emirler doğrultusunda verimliliği arttıracak ve işçilerin sorunlarını ortadan kaldıracak belirli işlerde çalışmaya uygun olduklarını düşünmektedir. Kadınların cazibeleriyle müşterileri etkisi altında bıraktığı işler onlar açısından daha etkilidir. Aşağıdaki tablo kadın istihdamına engel olan unsurları göstermektedir.

(Şekil yazarın kendisine aittir.)

⁶⁴ Kar, *Ref'-i Teb'iz Ez Zenân*, 246, 247.

⁶⁵ Kar, *Zenân Der Bâzâr-ı Kâr-ı İran*, 82-84.

Kadın istihdamının önünde bulunan engellerin yanı sıra kadınların devlet kademelerinde yükselmesini engelleyen bazı etmenler bulunmaktadır.

1. Yönetim kademelerinde kadınların oranı erkeklere nispeten oldukça düşüktür.
2. Yönetim kadrolarının ataerkil atmosferi sebebiyle kadınlar bu pozisyonlardan haberdar olmamaktadır. Ayrıca bu mevkileri elde edebilmek için özel kulisler yapılmaktadır.
3. Yönetici kadrolarında mevcut olan iş yoğunluğu kadınların bu alanda çalışmaktan çekinmesine sebep olmaktadır.
4. Eğitim sisteminde “kız işleri” olarak adlandırılan eğitim programları düzenlemesi; kızların “erkek işleri” olarak adlandırılan mesleki eğitimlere karşı ilgisini azaltmakta ve böylelikle kadınların eğitim seviyesi düşmektedir.
5. Kadınlar başkalarını denetleme konusunda yeterli olmadıkları düşüncesiyle yüksek yönetici ve müfettiş konumlarına getirilmemektedir. Sadece işverenlerin ve erkek çalışanların değil aynı zamanda kadın çalışanlar da kadınların yüksek yönetici ve müfettişlik yeteneğine erkeklere nispeten daha az yatkın olduklarına inanmaktadır.
6. Erkeklerin kabul etmeye yanaşmadığı düşük ücretli işleri kadınların kabul ediyor olması.⁶⁶

Eşitlikçiler bütün bunlara ek olarak iş gücü piyasasındaki cinsiyetçi ayrımcılığın ülke ekonomisine zarar verdiğini vurgulamaktadır.⁶⁷ Yukarıda da dile getirildiği gibi eşitlikçiler özel bazı engeller ile (kişisel ve fiziksel engeller gibi) diğer genel engellerin (kültürel, hukuki, ekonomik, toplumsal, siyasi, devrim döneminin bazı özellikleri ve modern iş sahasının özellikle-

⁶⁶ Şehlâ Ezâzî, “Tahlîl-i Sahtârî Cinsiyet”, içinde *Nigerîşî Ber Tahlîl-i Cinsiyetî Der İran “Evvelîn Kârgâh-ı Âmuzeş-i Tahlîl-i Cinsiyet”*, ed. Nesrin Cezeni, 1.Baskı, (Tahran: Şehid Beheştî Üniversitesi Yayınları, 2001), 81; Mehrangiz Kar, *Zenân Der Bâzâr-ı Kâr-ı İran*, 83-85.

⁶⁷ Laden Novruzi ve Zehra Mila İlmi, “Nakş-ı Cinsî ve İştigâl”, içinde *Mutâla’at-ı Zenân-6- Zenân, Tovse’e ve Ta’addüd-i Nakşhâ*, ed. Fatma Rehberî Şendi, vd, Düzenleme: Merkez-i Umûr-ı Müşâreket-i Zenân- Riyâset-i Cumhûrî 1.Baskı, (Tahran: Berg-i Zeytun Yayıncılık, 2001), 38-39.
İlahe Rüstemi (Meryem Puya), *Cinsiyet, İştigâl ve İslâmgerâyî*, Çev, Rüya Rüstemi 1.Baskı, (Tahran: Câme’e-yi İrânîyân Yayınları, 2001), 234.

ri) kadının bütün iş alanlarında düşük paya sahip olması gibi küçük çaplı eşitsizlikleri ve istihdam çeşitliliğinin sınırlandırılması ya da maaşların ve sosyal hakların yetersiz olması gibi geniş çaplı eşitsizlikleri ortaya çıkardığını savunmaktadır. Sonuç olarak kadınların yaşam koşulları alt seviyede sürdürülürken toplumsal ve hukuki vaziyetlerindeki eşitsizlik olgusu artmaktadır. Bu durum cinsiyetçi ayrımcılık klişelerinin sürdürülmesine, toplumdaki yerinin sağlamlaşmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına sebep olmaktadır.

4.7. Kadına Yönelik Şiddet

Şiddet; kadın ve erkek gücü arasındaki eşitsizliğin, baskıcı yaklaşımın ve şiddet içeren ayrımcılığın ortaya çıkmasına sebebiyet vermekte ve bunun sonucunda eşitsizlik katlanarak sürdürülmektedir. İran’da kadınlar gerek geleneksel baskılar sebebiyle gerek yasal sürecin nasıl işlediğini bilmediklerinden hayatlarının büyük bölümünde karşı karşıya kaldıkları şiddet hadiselerini gizlemektedir. Eşitlikçilere göre eğitim seviyesinin yükselmesi, saygıdeğer meslek gruplarına dahil olunması hatta ekonomik bağımsızlığın elde edilmesi bile kadına yönelik şiddeti azaltmaya yetmemiştir. Mehrangiz Kar, İran’da kadına yönelik şiddet konusunda yaptığı ayrıntılı bir araştırma sonucunda bu olguyu özel ve kamusal olmak üzere iki alana ayırmaktadır.⁶⁸

Ona göre özel şiddet söz konusu olduğunda kadınlar hem babalarının hem de eşlerinin evinde şiddete maruz kalmaktadır. İran’da baba evinde kız çocuklara yönelik erkek şiddeti özümşenen bir durumdur. Babanın yokluğunda erkek kardeş, amca, dayı hatta kız kardeşin eşi, annenin eşi vb. kimseler kendilerini yetkili görmekte ve şiddete dayalı yaklaşımla ailenin kadınlarını yönetmektedir. Eşinin evinde ise kanunların ve toplumun erkeğe atfetmiş olduğu aile reisliği sebebiyle erkek ve erkeğin yokluğu durumunda erkeğin ailesi kadına yönelik şiddet uygulama hakkını kendilerinde görmektedir.⁶⁹ Mehrangiz Kar, kamusal alanda şiddetin uygulanması konusunda gelenek ve görenekler, sözlü ve yazılı kültür, bazı geleneksel

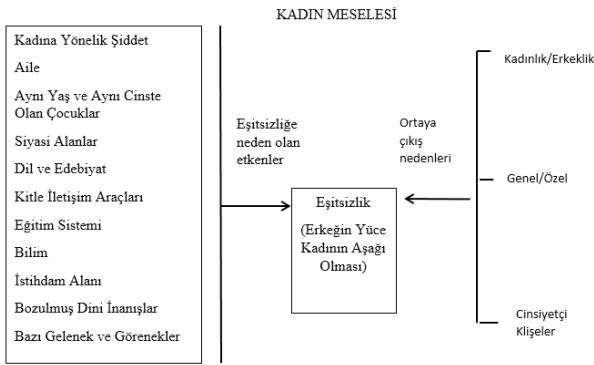
⁶⁸ Mehrangiz Kar, *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*, 2.Baskı, (Tahran: Rüşengefrân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 2001), 14-23, 291.

⁶⁹ Kar, *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*, 31, 39,291,295.

dinî tefsirler, toplumsal kuruluşlar ve devlet yapısı gibi bazı unsurları vurgulamaktadır.⁷⁰

Eşitlikçilerden bazıları da İslam Devrimi sonrasında bazı toplumsal alanlarda cinsiyet ayrımcılığının vurgulanması, kadınların erkek spor müsabakalarını izlemesinin yasaklanması, kadınların sanatsal faaliyetlerde bulunmasının yasaklanması gibi yeni şiddet türleri ile karşı karşıya kalındığını savunmaktadır.⁷¹ Kadınlar; fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ya da siyasi şiddete maruz kalmaktadır. Eşitlikçilere göre bu farklı formlar elden ele dolaşarak sonuçta bir bütün teşkil etmiş ve kadınları eşitsizlik karşısında teslim olmasına, bu durumu güçlendirilmesine ve devamlılığının sağlanmasına sebep olmuştur.⁷² Son yıllarda İran’da da kendini göstermeye başlayan kadın ticareti; kadına yönelik şiddet faaliyetlerinin tümünü barındırmakta ve eşitsizliği güçlendirerek kadınların hayal kırıklığına kapılmasına, kendilerini talihsiz, değersiz ve zayıf görmesine sebep olmaktadır.⁷³ Eşitlikçiler, bazı yasaların kadına yönelik şiddetin temelini oluşturduğunu bu sebeple hükûmetin kadına yönelik şiddeti engellemedeki rolünün iki katına çıktığını düşünmektedir.⁷⁴ Aşağıdaki şema, eşitlikçiler açısından cinsiyetçi ayrımcılığı oluşturan unsurları ve bu durumun ortaya çıkarılma yollarını göstermektedir:

Şekil 2.

(Şekil yazarın kendisine aittir.)

⁷⁰ Kar, *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*, 40-55.

⁷¹ Kar, *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*, 19.

⁷² Kar, *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*, 346-382.

⁷³ Behnaz Eşteri, *Kâçâk-ı Zenân Berdegî-yi Mu'âsır*, 1.Baskı, (Tahran: Endişe-yi Berter Yayınları, 2001), 196-201.

⁷⁴ Kar, *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*, 111-176.

5. Sonuç

Bu çalışmada, “kadın meselesi” İran eşitlikçi kadın hareketleri açısından ele alınmıştır. Yukarıda da açıklandığı üzere eşitlikçilerin “kadın sorunu” olarak adlandırdıkları şey, eşitsizliğin toplumda nesnel biçimde gözlemlenmesi ve toplumda kadının pozisyonunun hatta değerinin erkeklerden aşağı addedilmesidir. Bu eşitsizlik; yasama, hakların verilmesi, cinsiyete dayalı tüm alanlara katılım ve bu alanlarda erkeklerle rekabet edilmesi için imkânların ortaya koyulması, erkeğin üstünlüğüne karşın kadının aşağı addedilmesi gibi ayrımcılıklara sebep olmaktadır. Bazıları bu eşitsizliği; erkek ve kadının bedensel güçleri arasındaki fark ve erkeğin daha güçlü olmasıyla ilişkilendirirken bazıları da erkek şiddeti, erkeklerin toplumsal ve kültürel kaynaklarla yanlış eğitilmesi olduğunu savunmakta, başka bir grup ise kanunlar, anne ve babalık rolleri, dinî metinlerin tefsirleri, toplumsal üretim sistemi, cinsiyete dayalı ilişkiler, evlilik türleri vb. sebeplerden kaynaklandığını düşünmektedir.

Eşitlikçilere göre, bu durumun temelinde yatan sebeplerden ziyade günümüzde toplumun özel/genel ya da kadınısı/erkeksi olarak bölünmesi; cinsiyete yönelik basmakalıp düşüncelerin varlığı eşitsizliğe sebep olmaktadır. Çeşitli kurum ve araçların ister istemez bu eşitsizliği ortaya çıkardıklarına, toplum hafızasına yerleştirdiklerine, devamlılığını sağlayarak yeni alanlarda da bu eşitsizliğin filizlenmesini sağladıklarına inanmaktadır. Eşitlikçilere göre ayrımcılık ve eşitsizliğin yeniden ortaya çıkarılmasını sağlayan sistemlerin en önemli unsuru aşağıda sıralanmaktadır:

Hadis tefsir ya da fıkıh kitaplarındaki İsrailiyat ve çarpıtılmış hadislerin dinî metinlere girmesi sonucu inanışlar çarpıtılmış ve bu yolla ortaya konulan bazı metinler, halkın dinî kültürünü ve inançlarını etkileyerek kadınlara yönelik olumsuz görüşleri şiddetlendirmiştir. Aynı zamanda geçmişteki toplumların ihtiyaçlarına yönelik olarak şeriata dâhil olan bazı geleneklerin günümüzde dinî hükümler sayılması da eşitsizliği meydana getiren etmenler arasındadır. Eşitlikçilere göre cinsiyetçi ayrımcılığın ortaya çıkarıldığı diğer alanlar ise aile, kanunlar, gelenek ve göreneklerdir. Aile yapısı, kadının erkeğe bağlı oluşu, erkeğin çok eşlilik, boşanma, velayet gibi hakları tekelinde bulundurması vb. unsurların hepsi eşitsizliğin ortaya çıkarılması konusunda oldukça etkilidir.

Kızlara ya da erkeklere özgü bölümlerin bulunması, eğitimin ilk yıllarından itibaren iki cins için farklı ders kitaplarının hazırlanması ve eğitim kanunlarındaki ayrımcılıklar eğitim-öğretim alanlarında cinsiyetçi ayrımcılık

yapılmasına sebep olmaktadır. Eğitim sistemindeki bu ayrımcılık, Batı'ya nazaran İran'da daha belirgindir. Ders kitaplarında yer verilen metinlerin yanı sıra ders kitaplarındaki metinlerde modelleme ve klişeleşmiş yaklaşımlara yer vermeleri, eğitim kurumlarının yapısı, öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişki vb. eşitsizliğin ortaya çıkarılmasına sebep olmakta ve bu olguların toplumun zihninde derinleşmesini, yerleşmesini sağlamaktadır.

Eşitlikçilere göre sinema, televizyon gibi kitle iletişim araçları da eşitsizliğin ortaya çıkarılması konusunda oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bu araçlar bir yandan eşitsizlik olguları ve ataerkil kültürü teşvik ederken bir yandan da kadınların toplumsal gerçekliklerini çarpıtarak olduğundan farklı bir manzara çizmektedir. Böylelikle kadınların kendilerine olan inançlarını zedelenmekte, kendilerini zayıf, yetersiz ve cahil addetmelerine sebep olmaktadır. Halkın dil, edebiyat ve kültür öğeleri de eşitsizliği ortaya çıkaran önemli unsurlardandır. Eşitlikçiler, anayasanın bazı maddelerine dayanarak yapılan tefsirlerin siyasi alanda eşitsizliği arttırdığına inanmaktadır. İçtihat, fakih, recul-i siyasi gibi unvanlar hiçbir gerekçe bulunmaksızın erkeklere atfedilmiş ve bu durum kadınlara yönelik ayrımcılığın artmasına sebep olmuştur.

İş alanlarındaki eşitsizlik durumu, geçmişten beri eşitlikçilerin dikkatini çekmektedir. Birçoğu, istihdam ve bunun sonuçlarının kadınları belli bir alanla ve erkekleri de bir diğer alanla sınırlandırdığını ve böylelikle kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin sürdürüldüğünü düşünmektedir. Eşitlikçilere göre iş gücü piyasasındaki eşitsizlik birkaç boyutludur. Yani bir yandan kadının iş piyasasına katılımı düşüktür, diğer yandan kadınların maaşları ve sosyal hakları erkeklere göre azdır, bir diğer yandan ise kadın çalışanlara bırakılmış işler ikinci derece, hizmet sektörü ve önem görmeyen; genellikle kadınların aile içi rollerini sürdürecekleri işlerdir. Sonuç olarak kadınların kendilerini geliştirmeleri ve mesleklerinde yükselme derecelerini belirleyen görünmez bir engel teşkil edilmekte; kadınlar ise kolaylıkla bu sınırı aşıp yüksek yönetim mevkilerine ulaşamamaktadır. Böylelikle kadının maaşının düşük olması, toplumsal ve hukuki alandaki eşitsizliği arttırmakta ve bu durum, cinsiyetçi klişelerin sürdürülmesini, arttırılmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Kadına yönelik şiddet, eşitsizliğin ortaya çıkarılmasına sebebiyet veren son etken olarak ele alınmıştır. İran'da geleneksel baskıların etkisi, ilgili yasal makamların şiddete maruz kalmış kadına karşı tutumunun uygun-

suz olması ve kadına destek vermemesi kadınların çoğunun maruz kaldığı şiddeti gizlemelerine sebep olmaktadır. Eşitlikçilere göre kadına yönelik şiddetin bazı türleri sadece İran’a özgüdür ve Batı’da bulunmamaktadır. Boşanma ya da erkeklere kadınların yaşantısına müdahale etme hakkı veren eylemlerde kanuni ve geleneksel yaptırımları bu unsurlar arasında sayabiliriz. Kadına yönelik şiddet; fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ya da siyasi olabilmektedir. Son yıllarda artış gösteren kadın ticareti de kadına yönelik şiddet türleri arasında sayılmaktadır. İç içe geçmiş bu unsurlar iş birliği içerisinde kadınları eşitsizlik karşısında teslim olmaya, eşitsizliğin artırılmasına ve devamlılığının sağlanmasına mecbur etmektedir.

Kaynakça

Adilhan, Feriba. *es-Savra Tahte’l-Hicâb (en-Nisâ’ el-İslâmiyat Fî İran)*. 1. Baskı, Kahire: Dâr el-Âlim es-Sâlis Yayınları, 1995.

Bakirzade, Hüseyin. “Cinsgerâyî Der Zebân (ve Ferheng) Câme’e-yi Merdsâlâr”, içinde *Cins-i Dovvom*. ed. Nuşin Ahmed Horosani vd. Tahran, Tovse’e Yayınları, 1999-2001.

Behşi, Ahmed. “An Nîme-i Dîger, Zenân Der İctimâ’ Çe Câygâhî Dârend?” içinde *Mecmu’a-yi Musâhebehâ ve Çekîde-yi Makâlât-ı Hemâyiş-i İslâm ve Feminism*. ed. Zehra Rehneverd, 1. Baskı, Meşhed: Defter-i Nihâd-ı Nümâyendegî-yi Makâm-ı Mu’azzam-ı Rehberî Der Dânişgâh-ı Firdovsi Meşhed Yayınları, 2000.

Bograt, İlahe. *Zenâne (Hikâye Derlemesi)*, Londra: Keyhan Yayıncılık, 1997.

Bojnurdi, Muhammed. “Te’âmul ve Te’âruz Beyn-i Fıkh ve Hukûk-ı Beşer”, *Faslnâme-i Ferzâne, Vîje-yi Mutâla’at ve Tahkîkât Mesâil-i Zenân*. no.8 (1997): 8-22.

Cennâti, İbrahim, “Musahebe”, *Hukûk-ı Zen* 19/20, no. 3 (2000): 1-19.

Çabuki, Ummulbenin. “Goftegû-yı Temeddühâ. Zen ve Müşâreket-i Siyâsî”. *Zenân ve Goftegû-yı Temeddühâ (Medeniyetlerin Diyalogunda Kadınların Rolüne İlişkin Konferans Bildirilerinin Özeti)*. ed. Cumhurbaşkanlığı Kadın Katılım Ofisi, 1. Baskı, Tahran: Berg-i Zeytûn Yayıncılık, 2000.

Efşarniya, Ali Rıza. *Zen ve Rehâ-yi Nîruhâ-yi Tovlîd*. 1.Baskı, Tahran: Pişgâm Yayınları, 1978.

el-Şirâzî, Sadruddin. *el-Hikme el-Mute'âliye Fî el-Esfâr el-Erba'a el-Cuz'e Sâni Min es-Sıfır es-Sâlis*. Beyrut: Dar İhya' et-Torâs el-Arabî Yayınevi, 1990.

Erdelan, Zaferdoht. *Berresî ve Tahlîl-i Madde-yi Dehhom-ı İ'lâmiye-yi Cihânî Ref'-i Teb'iz Ez Zen ve Mukâyese-yi An Bâ Mukarrât-ı Kânûn-ı İran*. Tahran: Sâzmân-ı Zenân-ı İrani Yayınları, 1975.

es-Sadûk, Muhammed el-Kummî. *Men La-Yahvaruhu el-Fakîh*. Düzenleyen: Ali Ekber Gaffâri, 2. Baskı, Kum: Cami'etü'l-Müderresin Yayınları, 1984.

Eşteri, Behnaz. *Kâçâk-ı Zenân Berdegî-yi Mu'âsır*. 1.Baskı, Tahran: Endîşe-yi Berter Yayınları, 2001.

Ezâzî, Şehlâ. "Tahlîl-i Sahtârî Cinsiyyet". içinde *Nigerişî Ber Tahlîl-i Cinsiyetî Der İran "Evvelîn Kârgâh-ı Âmuzeş-i Tahlîl-i Cinsiyetî"*, ed. Nesrin Cezeni, 1.Baskı, Tahran: Şehid Beheştî Üniversitesi Yayınları, 2001.

Gazali, Muhammed İbn-i Muhammed. *Nasihatü'l-Mülûk*. Düzenleyen: Celaleddin Hümayî, Tahran: Encümen-i Âsâr-ı Millî Yayınları, 1972.

Haşimi, Faize. "Men Muhâlif-i Femisim Be Ma'nâ-yı "Zen Sâlârî" Hestem", içinde *Zen Der Rûznâme-yi Zen*, editör Faize Haşimi vd. 1.Baskı, Tahran: Kale Yayıncılık, 1999.

İffeti, Muhammed. "Berresî-yi Mevâne'-i Mevcûd Der Zemîne-i İştigâl-i Zenân Der İran". içinde *Mecmu'e Makâlât-ı Dovvomin ve Sevvomin Seminar-ı Sîmâ-yi Zen Der Câme'e*. 1. Baskı, Tahran: El-Zehrâ Üniversitesi Yayınları, 1995.

Kar, Mehrangiz. *Ref'-i Teb'iz Ez Zenân* (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile İran Anayasasının Karşılaştırılması). 1.Baskı, Tahran: Pervin Yayıncılık, 1999.

Kediver, Cemile. *Zen*. Tahran: İttîlâ'at Yayıncılık, 1996.

Menuçehriyan, Mehrengiz. *İntikâd (Ceza, Medeni ve Temel Kanunlarda Kadın Hakları)*. 2. Baskı, Tahran: Sâzmân-ı Dâvtalebân-ı Himâyet-i Hânevâde Yayınları, 1963.

Meybudi, Fazıl. “Bulûğ Ez Dîdgâh-ı Fikhî ve Kârşînâsî”. *Faslnâme-i Ferzâne, Vîje-i Mutâla’at ve Tahkîkât-ı Zenân* 2, no.5 (1995): 20-33.

Moshirzadeh, Homeira. “Feminism Der İyâlât-ı Müttehîde: Ez Conbeş-i İctimâ’î Tâ Nazariye-yi İctimâ’î”, Tahran Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, Doktora Tezi, 1998-99.

Musaffa, Nesrin. *Müşâreket-i Siyâsî-yi Zenân Der İran*. 1. Baskı, Tahran: Vezâret-i Hâricî Yayınları, 1996.

Nebu’î, Şeyda ve Feriba Zamani, Mutâla’at-ı Câme’e Şînâsî Kutub-ı Dersî-Berresî-yi Nehve-yi Mu’arrifî-yi Sîmâ-yı Zen Der Kutub-ı Dersî Dovre-i Rahnümâyî, Sâl-ı Tahsîlî 1370-71, (1993), 95-111. Pejûheşgâh-ı Ulûm-ı İnsânî ve Mutâla’at-ı Ferhengî-Pejûheşgede-i Ulûm-ı İctimâ’î toplantısında bildiri olarak sunulmuştur.

Necefî, Muhammed Hasan. *Cevâhîr el-Kelâm*, 31 Cilt, 6. Baskı, Tahran: el-Mektebe el-İslâmiyye Yayınları, 1976.

Necmabadi, Efsane ve Nerces Mehrengiz Mellah. “*Nigerîş ve Nigârîş-i Zen*”, -2- *Bîbî Hânım Astarabâdi ve Hânım-ı Efzel Vezîri Mâder ve Dohterî Ez Pişgâmân-ı Ma’ârif ve Hukûk-ı Zenân*, (*Efzel Vezîrî’nin Anlatımı ve Nerces Mehrengiz Mellah’ın Kaleminden*). Derleyen: Efsâne Necmâbâdî, 1.Baskı, Chicago: Midland Yayıncılık, 1996.

Novruzi, Laden ve Zehra Mila İlmi. “Nakş-ı Cinsî ve İştigâl”, içinde *Mutâla’at-ı Zenân-6- Zenân, Tovse’e ve Ta’addüd-i Nakşhâ*. ed. Fatma Rehberî Şendî, vd, Düzenleme: Merkez-i Umûr-ı Müşâreket-i Zenân-Riyâset-i Cumhûrî 1.Baskı, Tahran: Berg-i Zeytun Yayıncılık, 2001.

Purhüseyni, Müjde. “Deh Kânûn-ı Esâsî Der Endîşe-i İslâmî Pîrâmûn-ı Câygâh-ı İctimâ’î-yi Zenân”, içinde *Mecmu’a-yi Musâhebehâ ve Çekîde-yi Makâlât-ı Hemâyiş-i İslâm ve Feminism*. ed. Zehra Rehneverd vd. 1. Baskı, Meşhed: Defter-i Nihâd-ı Nümâyendegî-yi Makâm-ı Mu’azzam-ı Rehberî Der Dânişgâh-ı Firdovsi Meşhed Yayınları, 2000.

Râzifer, Efser. “Berresî-yi Câygâh-ı Zen Der Sinema Ez Nigâh-ı Neşriyât-ı Zenân”. içinde *Mecmu’e Makâlât-ı Hemâyiş-i Zen ve Sinema (78- Tahran Üniversitesi) Nümâ-yi Âbgîne*. ed. Zehra Rehneverd, 2. Cilt, 1.Baskı, Tahran, Sefîr-i Sobh Yayıncılık, 2000.

Rüstemi, İlahe (Meryem Puya). *Cinsiyet, İştigâl ve İslâmgerâyî*. Çev. Rüya Rüstemi 1.Baskı, Tahran: Câme’e-yi İrânîyân Yayınları, 2001.

Sadakat, Said ve Zehra Zahid. “Nakşhâ-yi Cinsiyetî Der Tesâvîr-i Kitâbhâ-yi Dersî Dovre-i İbtidâî” *Faslnâme-i Ferzâne, Vîje-yi Tahkîkât ve Mutâla’at-ı Zenân* 2, no.5 (1995): 51-65.

Seyyidzade, Muhsin. “Bulûğ-ı Dohterân”, *Zenân*, 25. no. 4 (Ağustos-Eylül 1995): 62-64.

Sıddık Ovrei, Gulamrıza ve Merziye Kasımsade Mukaddem, “İdehâ-yi Râyic Derbâre-i Zenân Der Resânehâ-yi Gurûhî.” Cihâd-ı Dânişgâh-ı Meşhed, İdâre-yi Küll-i Tahkîk ve Tovse’e-yi Sadâ toplantısında bildiri olarak sunulmuştur. no.136 1999.

Şefî’i Servestani, İbrahim. Tâzehâ-yi Endişe (8), Cereyân Şinâsî-yi Difâ’ Ez Hukûk-ı Zenân, Düzenleyen: Müessese-i Ferheng-i Taha, 1. Baskı, Kum: Mu’âvenet-i Umûr-ı Esâtîd ve Durûs-ı Ma’ârif-i İslâmi Yayınları, tarih yok.

Şehşehani, Süheyla, “Çârçûb-ı Mefhûm-ı Cinsiyet”, Cezeni, Nesrin (Derleyen), *Nigerişî Ber Tahlîl-i Cinsiyetî Der İran “Evvelîn Kârgâh-ı Âmuzeş-i Tahlîl-i Cinsiyetî”*, 1.Baskı, Tahran: Şehid Beheştî Üniversitesi Yayınları, 2001.

Şucaî, Zehra. “Müşâreket-i Siyâsî-yi Zenân Der İran. Gabl ve B’ad Ez İnkılâb-ı İslâmî-yi İran” Yüksek Lisans Tezi, Tahran İslâmi Azad Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, 1991-1992.

Tacbehş, Gazel. *Zen, Şi’ir ve Endişe*. 1.Baskı, Tahran: Rûşengerân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 1999.

Tovhidi, Neyyire. *Feminism, Demokrasi ve İslâmgerâyi*. 1.Baskı, Los Angeles: İmâdilhâniyân Yayınları, 1996.

_____. *Hukûk-ı Siyâsî-yi Zenân-ı İran*. 1.Baskı, Tahran: Rûşengerân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 1997.

_____. *Pejûheş Derbâre-i Huşûnet Aleyh-i Zenân Der İran*. 2.Baskı, Tahran: Rûşengefrân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 2001.

_____. *Zenân Der Bâzâr-ı Kâr-ı İran* (Cinsiyet Eşitsizliği Teorileri ile Birlikte). 2. Baskı, Tahran: Rûşengerân ve Mutâla’at-ı Zenân Yayınları, 2000.

_____. *Zenân Der Câme’e-yi Medenî Çe Endâze Sehm Dârend?* 1.Baskı, Tahran: Katre Yayıncılık, 1998.